

**Výskyt a hnízdění kulíška nejmenšího (*Glaucidium passerinum*)
v Broumovské vrchovině.
Occurrence and nesting of the Pygmy Owl (*Glaucidium passerinum*)
in the territory of Broumov Highlands.**

Josef Vrána, Náchod

Těžištěm výskytu kulíška nejmenšího v České republice je především oblast Šumavy, Novohradských hor a Třeboňska, kde dosahuje vysoké početnosti a řadí se k běžným druhům sov. K severu zasahuje přes západní Čechy až do Krušných hor, Děčínských stěn a Labských pískovců (Štátný et al., 1987.). Na ostatním území bývá zastížen jen výjimečně. Ve východních Čechách se o kulíškovi prakticky nic neví a všeobecně je považován za velmi vzácný druh. Starší literární údaje a pozorování převzal a publikoval Štancl (1979).

Předložený příspěvek popisuje průběh prvního doloženého hnízdění kulíška nejmenšího v regionu východních Čech a shrnuje další známé poznatky z posledních několika let.

Poděkování.

Za spolupráci při pozorování v terénu děkuji především své manželce paní I. Vránové. Přátelům T. Bělkovi, J. Flouskovi a J. Černému a kolegovi M. Dusíkovi děkuji za poskytnuté informace.

Popis nálezu.

Poprvé jsem se s kulíškem v přírodě setkal na jaře v letech 1984 a 1985, kdy se mi podařilo připskat 1 ex. při vyhledávání tokajících samic sýce rousného. V dalších sezónách jsem pokoušel štěpít na mnoha vhodných lokalitách, ale až do roku 1990 bezvýsledně. Navečer dne 24. 2. 1990 jsem zjistil pískajícího samce v SPR Teplicko-adršpašské skály. Kulíšek reagoval na imitované pískání a po chvíli začal intenzivně odpovídat. Byl velmi vzrušen. Rychle přeletoval mezi vrcholky stromů a neustále pátral po svém domělem sokovi. Dlouho se však nezdržel a brzy ztichl.

Výskyt se nám podařilo potvrdit i při dalších šesti návštěvách v průběhu měsíce března. Při denní exkurzi 11. 3. jsem po delším hledání našel suchou borovici, v níž kulíšci hnízdili v předcházejícím roce. U paty stromu byla zem pokryta vrstvou peří a vývržků. Předpoklad, že zde sovy zahnízdí i letos, se mi potvrdil již při následné kontrole, kdy jsem měl možnost pozorovat oba tokající ptáky v okolí dutiny.

Popis hnízdiště.

Lokalita se nachází ve východní části SPR Teplicko-adršpašské skály, na katastrálním území obce Teplice nad Metují, v severní části okresu Náchod. Hnízdiště je situováno zčásti do hluboké, skalnaté a velmi členité rokle a zčásti na náhorní plošině, v rozmezí nadmořských výšek 540 - 630 metrů. Horní hranu rokle tvoří souvislý pás okrajových skal, jenž místy přechází i do širší formace napříč rozrušené několika bočními roklinami. Výškové rozdíly zde dosahují i několik desítek metrů. Na jednom z bloků se nalézají oba hnízdní stromy, vzdálenost mezi nimi činí 5 metrů.

Převážná část hnízdního okrsku je porostlá smrkovým lesem různého stáří a výšky.

Na skalách a nepřístupných místech se zachovaly skupinky a jednotlivé stromy reliktního boru. Z ostatních dřevin zde roste modřín, jedle, bříza a na okraji teritoria menší skupinka vzrostlých buků. Neobhospodařovaný les v okolí hnízda je místy podrostlý 1 - 2 metry vysokými smrčky. V lesnické mapě je porost zařazen do věkové skupiny 80 - 100 let.

Ze sov hnízdí v okolí výr velký (*Bubo bubo*) asi 500 metrů daleko, puštík obecný (*Strix aluco*) - asi 1 500 metrů a dva páry sýce rousného (*Aegolius funereus*) - 300 a 750 metrů daleko. Z dravců se zde vyskytuje poštolka obecná (*Falco tinnunculus*), krahujec obecný (*Accipiter nisus*) a jestřáb lesní (*Accipiter gentilis*). Z ostatních ptáků je třeba vzpomenout krkavce velkého (*Corvus corax*), ořešníka kropenatého (*Nucifraga caryocatactes*), sojku obecnou (*Garrulus glandarius*), datla černého (*Dryocopus martius*), strakapouda velkého (*Dendrocopos major*), sýkoru koňadru (*Parus major*), sýkoru modřinku (*Parus caeruleus*), sýkoru úhelníčka (*Parus ater*), sýkoru parukářku (*Parus cristatus*), brhlíka lesního (*Sitta europaea*), šoupálka dlouhoprstého (*Certhia familiaris*), rehka domácího (*Phoenicurus ochruros*), červenku obecnou (*Erithacus rubecula*), budníčka většího (*Phylloscopus trochilus*), budníčka menšího (*Phylloscopus collybita*), čížka lesního (*Carduelis spinus*), hýla obecného (*Pyrrhula pyrrhula*) a pěnkavu obecnou (*Fringilla coelebs*).

Umístění hnízd.

Kulíšci používají k hnízdění své dvě staré strakapoudí dutiny, každou v jiném stromu. V roce 1990 zaháněli ve statné, více jak stoleté borovici, ve výšce 5,40 m nad zemí. Vletový otvor je směřován na jižní stranu. V následujících letech (1991 - 1992) se vrátili zpět do dutiny, v které hnízdili již v roce 1989. Ta se nachází v odumřelé suché borovici ve výšce 5,05 metru. Vletový otvor je otočen k severu. Rozměry dutin nebyly zjišťovány.

Průběh toku.

Za mírné zimy začíná samec houkat velmi časně. V našem případě již 24. 2. Pták pískal svým charakteristickým hlasem od 18⁰⁰ do 18⁴⁵ hod. Bylo jasno a poměrně teplo (+7° C). Dne 7. 3. kulíšek tokal s menšími přestávkami mezi 18¹⁷ a 20⁴⁵ hod. Naše pískání se mu vůbec nelíbilo a neustále za námi létal a sedal na špičky stromů. V následujících dnech se zhoršilo počasí a při večerních kontrolách drobně přšelo. Dne 10. 3. volal jen krátce mezi 18⁰⁷ a 18¹⁴ hod. a další den se situace opakovala o něco později od 18¹⁵ do 18²⁵ hod.

Ostatní pozorování byla uskutečněna ve dnech 13. 3., 15. 3. a 17. 3. Hned první večer byl pořízen hodinový snímek chování páru na hnízdišti. Samec začal tokat v 17⁵⁰ hod. asi 50 metrů od hnízdního stromu. Za šera přilétl k dutině a neustále volal. Samice klidně poletovala v okolí a odpovídala tichým "myším" pískáním. Na přítomnost partnerky reagoval vletnutím do dutiny, z níž se ozýval tlumeným trylkem. Samička nejprve váhavě usedala na vletový otvor, ale po chvíli vklouzla dovnitř. Samec se okamžitě odmlčel a dutinu opustil. Kopulace probíhaly na vodorovných větvích 5 - 15 metrů daleko od hnízda. Při spojení oba kulíšci tiše cvrlikali a mávali křídly. Akt trval 4 - 5 sekund, poté se partneri prudce rozlétli. Spojení se opakovala v 10 - 15 minutových intervalech.

Samec hájil své teritorium velmi energicky a na každý podnět (písknutí či pohyb) reagoval prudkým výpadem okolo hlavy vetfelce. Na imitovaný hlas se nechal odvést 250 - 300 metrů daleko od hnízda. Za denního světla byl vždy pronásledován houfem rozčlivených sýkor, přesto usedal na špičky stromů a sledoval okolí. Navečer při přeletu výra nad lokalitou okamžitě ztichl.

Průběh hnízdění v jednotlivých letech.

1990

Po březnových pozorováních jsem předpokládal, že kulíšci zahájí počátkem dubna. Byl to však omyl. Dne 15. 4. jsem hnízdiště navštívil krátce po 13. hodině. Dutina v souši zůstala neobsazena, avšak na další sousední borovici vlálo několik přek. Na zapískání samec okamžitě vletěl do otvoru, otočil se a ze tří metrů mne sledoval. Samička přilétla po stejné trase a usedla na blízkou břízku. Při odchodu jsem byl samcem doprovázen až na okraj teritoria. Samec poletoval po špičkách smrků a byl napadán drobnými pěvci. Následující kontrolu jsem provedl až 9. 5. dopoledne. Na zemi u paty stromu leželo několik vývržků a chuchvalce peří z kořisti. Na škrábání samička nereagovala a opatrně vykoukla až po napodobení hlasu samce. Další průběh jsem pro jinou práci nemohl sledovat. Podle množství vyházených zbytků pod dutinou usuzuji, že hnízdění bylo úspěšné. V posledním týdnu července jsem pozoroval létajícího malého kulíška.

1991

Kulíšci na svou lokalitu nezanevřeli a obsadili dutinu v souši. Dne 20. 6. se mláděta hlasitě ozývala a žadonila o potravu. Přímou kontrolu jsme provedli pomocí úzkého zrcátka a baterky. V dutině se křčila nejméně čtyři vzrostlá mláděta. O tři dny později, kdy byl pořízen krátký videozáznam, již vyhlížela z vletového otvoru.

1992

Hnízdění nebylo tento rok podrobněji sledováno. Pár se vrátil do loňské dutiny a koncem června vyvedl nejméně čtyři mláděta.

Podle výpočtu je možné stanovit dobu ukončení snůšky v roce 1991 na 27. - 30. 4. Hnízdo začali mladí opouštět 23. 6. Následující rok byli koncem června také vyvedeni. Začátek hnízdění kulíšků je oproti jiným druhům sov posunut o 4 - 5 týdnů. Výchova mladých připadá na měsíc červen, kdy mohou staří snadno lovit mladé a nezkušené drobné pěvce.

Potrava.

Částečně upravenou kořist přinášel samec buď přímo do dutiny, nebo usedl na sousední strom a lákal samici k převzetí. Další úprava probíhala na hnízdě. Oškubané peří včetně vývržků a trusu vynášela samice v zobáku do otvoru a pouštěla na zem. Krmení probíhala nejenom v noci, ale často i přes den. Dne 20. 6. 1991 (okolo 14. hodiny) jsem pozoroval samici, jak v pařátech donesla bíle ochmýřené ptáče, které musela vybrat z hnízda.

Malý vzorek vývržků (30 ks) obsahoval jen peří. Srst a kosterní části drobných hlodavců jsem nenalezl. Z peří sebraného pod dutinou bylo možné určit několik ex. střízlíka obecného (*Troglodytes troglodytes*), čížka lesního (*Carduelis spinus*), pěnkavy obecné (*Fringilla coelebs*) a sýkory modřinky (*Parus caeruleus*).

Další vlastní pozorování.

- **SPR - Teplicko - adršpašské skály.**

20. 3. 1984, Janovice (TU, 5462) - připískán 1 ex. (M) na lesní cestu v západním svahu Liščí hory, v nadmořské výšce 635 m.

5. 2. 1985, Janovice (TU, 5462) - zjištěn na stejné lokalitě.

duben 1990, Teplice nad Metují (NA, 5462) - pozorován 1 ex. (M) ve starém borovém porostu na severovýchodním svahu Střmenu, v nadmořské výšce 530 metrů. Pták pískal až do konce měsíce, později nebyl již pozorován.

- **SPR Broumovské stěny.**

16. 3. 1991, Machovská Lhota (NA, 5463) - v 9 hodin dopoledne slabě odpovídal 1 ex. (M) na imitované pískání v severním svahu Machovského Šefelu (Bělka in verb.). Ve dnech 2. 4. a 4. 4. samec intenzivně tokal a večer byla pozorována i samice. Ptáci se zdržovali v blízkosti státní hranice s Polskou republikou, v rozmezí nadmořských výšek 580 - 650 metrů. Na naší straně roste stoletý smrkový les místy podrostlý nízkým náletem. Na území PR není les obhospodařován a má větší zakmenění. Balvanitý, příkrý svah je místy podmáčen a spodní částí protéká malý potůček. Hnízdní dutinu se nám nepodařilo nalézt.

- **Náchodská vrchovina.**

20. 8. 1991, Náchod (NA, 5563) - dopoledne pískal 1 ex. (M) ve zbytku starého porostu v lese Montace. Během podzimu byl slyšen ještě několikrát. V březnu 1992 byla lokalita obsazena puštíkem obecním (*Strix aluco*).

Převzatá pozorování.

- **Broumovská vrchovina.**

30. 9. 1992, Verneřovice (NA, 5363) - slyšen a pozorován pár v přestárlém porostu smrků v severovýchodním svahu lesa zvaném " Nad studánkou ", v nadmořské výšce 530 - 550 metrů. Ptáci se ozývali až do konce října. (Černý in verb .).

Převzatá pozorování z jiných oblastí.

- **Krkonoše.**

16. 8. 1988, Rýchory (TU, 5361) - 1 pískající ex. pozorován u Rýchorské boudy (Saniga in Miles, 1988).

20. 5. 1989, Mechovinec (TU, 5259) - slyšen 1 ex. na jižním úpatí (Flousek in Miles, 1989).

22. 5. 1991, Černá skála (TU, 5361) - pozorován 1 ex. pronásledovaný sykorkami a pěnkavami (Flousek in litt.).

28. 9. - 3. 10. 1991, Cestník (TU, 5260) - Pelz zjistil ve východním svahu 3 ex. (patrně M a 2 juv. ex.), kteří reagovali na magnetofonovou nahrávku (Flousek in litt.).

- **Orlické hory.**

7. 5. 1983, Zdobnice, Kunštátská kaple (RK, 5764) - slyšen 1 pískající ex. v nadmořské výšce 1 030 m. (Havel in Volf).

20. - 30. 6. 1992, Horní Rokytnice, Nad Plachtou (RK, 5765) - v nadmořské výšce 860 - 880 m se ozývala vylétaná mláďata, počet nebyl zjištěn (Dusík in verb.).

Závěr.

První záznamy z území východních Čech pocházejí z let 1835 a 1890, kdy se měl kulíšek nejmenší vyskytovat v okolí Vrchlabí a Jilemnice, v Krkonoších. Další tři údaje se týkají zástřelů z oblasti Chrudimska, Krkonoše a Náchodska, avšak pouze posledně jmenovaný případ byl skutečně doložen (Štancl, l. c.). Pták byl střelen v létě roku 1936 u Ratibořic vypreparován a uložen v soukromé sbírce hajného z Rýznburku (Lokvenc, 1949). O další vypreparát (bez dat), který se nalézá v Hromádkově sbírce, píše Musílek (1946). Exemplář měl pocházet z Kunětické hory na Pardubicku (podle Friče). Všeobecně byla předpokládána možnost výskytu a hnízdění v Krkonoších (Neithammer in Jirák, 1944), nověji však nebyla tato skutečnost potvrzena (Štátný et al., l. c.).

Krkonošské lokality s výskytem kulíška shrnul Flousek (1985), ale žádné pozorování nepokládá za dostatečně doložené, a proto považuje výskyt druhu za sporný. V letech 1973 a 1977, kdy probíhalo mapování hnízdního rozšíření ptáků, měl být kulíšek zastížen i v Orlických horách (Lapáček et Burián in Štastný et al., l. c.). Údaj později prověřoval u hajného Lapáčka zkušený ornitolog S. Havel a uvádí, že determinace nemusela být zcela správná (Bělka in verb.).

Stejná situace je i v sousedních Sudetách a Dolním Slezku, v Polské republice. Hnízdění zde bylo naposledy doloženo v roce 1880 ve Stolových horách. Z 20. století je známo pouze šest pozorování, z nichž dvě pocházejí opět z oblasti Stolových hor, z okolí obcí Radkowa a Wambierzyce (Dyrcz et al., 1991). Zajímavá na těchto záznamech je skutečnost, že uvedené lokality se nalézají nedaleko od naší státní hranice a že mají prakticky shodný charakter biotopů jako sousední Broumovské stěny.

Neradostná literární bilance vedla k závěrům, že se kulíšek nejmenší v regionu východních Čech buď vůbec nevyskytuje nebo je velmi vzácný. Ostatně obdobný stav byl v celé republice. Do konce první poloviny tohoto století totiž nebyl popsán ani jeden případ nálezu hnízda. Obrat nastal až v posledních třiceti letech, kdy se výzkumem hnízdního rozšíření začala zabývat celá řada ornitologů, zejména pak v jižních Čechách. Výsledky na sebe nenechaly dlouho čekat a byly překvapivé. V několika zkoumaných oblastech (Novohradské hory, Třeboňsko, Šumava) byl kulíšek sledán běžnou sovou s pozoruhodnou hnízdní hustotou, jeden pár připadal na 3,00 - 6,85 km² lesní plochy (Andreska et Formánek, 1964, Hlásek J., 1981, Kloubec, 1987). Nabízí se otázka, zda by při systematické práci a výzkumu nebyl prokázán alespoň částečně obdobný stav i v našem kraji. Doposud se totiž touto činností nikdo nezabýval, ačkoliv faunistické výzkumy ostatních druhů řádu sov jsou zde velmi intenzivní a na na dobré úrovni. V roce 1991 byl prvně sestaven odhad početnosti jednotlivých druhů dravců a sov pro bývalý VČ kraj, v němž autoři předpokládají výskyt asi 20 párů kulíška nejmenšího (Bělka et Diviš, 1991). Předpokládaný příspěvek tento odhad částečně potvrzuje.

Souhrn.

Ve SPR Teplicko-adršpašské skály (okres Náchod, kvadrant 5462) bylo sledováno v letech 1990 - 1992 hnízdění kulíška nejmenšího, které bylo každý rok úspěšné. Za tři hnízdní období pár vyvedl nejméně 9 mláďat.

Získaná pozorování je možné zařadit do tří stupňů průkaznosti hnízdění. V Broumovské vrchovině bylo zaregistrováno pět lokalit - 1 doložené hnízdění (SPR Broumovské stěny), 2 možná hnízdění (SPR Teplicko-adršpašské skály) a 1 lokalita s výskytem páru v mimohnízdním období (Verneřovice).

V Náchodské vrchovině byla nalezena jen 1 lokalita s výskytem samce v mimohnízdním období (Náchod).

Z Krkonoš jsou známy z posledních let čtyři lokality - 1 pravděpodobné hnízdění (Cestník), 2 možná hnízdění (Mechovinec, Černá skála) a 1 lokalita s výskytem samce v mimohnízdním období (Rýchory).

V Orlických horách byl kulíšek zastížen na dvou lokalitách - 1 pravděpodobné hnízdění (Horní Rokytnice) a 1 možné hnízdění (Kunštátská kaple).

Celkem bylo ve čtyřech orografických celcích východních Čech doposud zjištěno 12 výskytových lokalit kulíška nejmenšího. V Broumovské vrchovině pět lokalit, v Náchodské vrchovině jedna lokalita, v Krkonoších čtyři lokality a v Orlických horách dvě lokality.

S U M M A R Y

Occurrence and breeding of the Pygmy Owl (*Glaucidium passerinum*) in the Broumov Highlands.

In the Teplice / Adršpach Sandstone Nature Reserve (District of Náchod), square 5462 in the International Network for Plant and Animal Occurrence Mapping) breeding of the Pygmy Owl (*Glaucidium passerinum*) was studied in 1990 - 1992. During three successful breeding seasons, at least nine young were reared by adults.

Recently, five sites where the species was found have been known in the Broumov Highlands. In addition to regular breeding at the above mentioned site, another probable nest site of Pygmy Owls in the Broumov Sandstone Nature Reserve as well as two other presumable ones in the Teplice / Adršpach Sandstone Nature Reserve were described in this report. At Verneřovice, a Pygmy Owl pair was observed outside the breeding season.

A Pygmy Owl male was found in the Náchod Highlands outside the breeding season (the town of Náchod).

In the Krkonoše (Giant Mountains), four sites have been recently known: a probable nest site (Cestník), two presumable ones (Mechovice, Černá skála) as well as a site where a male was found outside the breeding season (Rýchory).

The Pygmy Owl was also found at two sites in the Orlické Hory Mts. : a probable nest site (Horní Rokytnice) and a presumable one (Kunštátská kaple) is reported.

Literatura.

Andreska J., Formánek J., 1964: Kulíšek nejmenší (*Glaucidium passerinum* L.) a sýc rousný (*Aegolius funereus* L.) v Novohradských horách. Živa, 12: 197 - 198.

Bělka T., Diviš T., 1991: Početnost dravců a sov ve Východočeském kraji v roce 1991. Zpráva o činnosti SVOVS - podskupina východních Čech. Příloha.

Dyrcz A., et al., 1991: Ptáci Slaska. Monografia faunistyczna. Wrocław.

Flousek J., 1985: Návrh na posílení populací sýce rousného *Aegolius funereus* L.) a kulíška nejmenšího *Glaucidium passerinum* L.) na území Krkonošského národního parku. Opera Corcontica 22: 139 - 151.

Hlásek J., 1981: Velikost a hustota populace kulíška nejmenšího (*Glaucidium passerinum*) na Třeboňsku. Sylvia 21. 55 - 60.

Jirsík J., 1944: Naše sovy. Mladá fronta. Praha.

Kloubec B., 1987: Rozšíření, početnost a ekologické nároky kulíška nejmenšího (*Glaucidium passerinum* L.) v jižních Čechách. Avifauna jižních Čech a její změny - 1. České Budějovice. 116 - 136.

Lokvenec J., 1949: Preparát sýčka nejmenšího v Ratibořicích. Čs. ornitholog 16: 22.

Miles P., 1988: Přehled ornitologických pozorování v roce 1988. Prunella 1988: 6 - 13.

Miles P., 1989: Přehled ornitologických pozorování v roce 1989. Prunella 1989: 7 - 16.

Musflek, 1946: Ptactvo Pardubicka. Pardubice.

Štancl L., 1979: Sovy východních Čech - II. Práce a studie Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody Východočeského kraje 11: 119 - 132.

Štátný K., et al., 1987: Atlas hnízdního rozšíření ptáků v ČSSR 1973/77. Academia Praha
Wolf Z. : Oběžník Ornitologické sekce při ZO ČSOP při Správě CHKO Orlické hory.

Adresa autora : Josef Vrána , Borská 1850 , 547 01 Náchod , Česká republika